

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Kauppinen, Merja

Title: Luku- ja kirjoitustaitoja päivittämässä - lukutaitopedagogiikkaa opettajankoulutuksessa

Year: 2014

Version: Accepted version (Final draft)

Copyright: © Kirjoittaja & Suomen Kasvatustieteellinen Seura, 2014.

Rights: In Copyright

Rights url: <http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en>

Please cite the original version:

Kauppinen, M. (2014). Luku- ja kirjoitustaitoja päivittämässä - lukutaitopedagogiikkaa opettajankoulutuksessa. *Kasvatus : Suomen kasvatustieteellinen aikakauskirja*, 45(1), 83-86.

Literacy teacher educators. Preparing teachers for a changing world 2013. Toim. Clare Kosnik, Jennifer Rowsell, Peter Williamson, Rob Simon ja Clive Beck. Rotterdam: Sense Publishers. 206 s

Merja Kauppinen

äidinkielen ja kirjallisuuden pedagogiikan lehtori, opettajankoulutuslaitos, Jyväskylän yliopisto
PL 35 (ViV 515), 40014 Jyväskylän yliopisto

merja.a.kauppinen@jyu.fi

p. 040 805 3334

Luku- ja kirjoitustaitoja päivittämässä – lukutaitopedagogiikkaa opettajankoulutuksessa

”Vaikka koulutuspoliittiset ratkaisut eivät tue opettajan työtä, opettaja voi kehittää opetustaan kriittisellä oman työskentelynsä tarkastelulla ja tehdä uusia pedagogisia avauksia yhteistyössä.”

Tämä teesi läpäisee Clare Kosnikin, Jennifer Rowsellin, Peter Williamsonin, Rob Simonin ja Clive Beckin toimittaman kirjan Literacy teacher educators. Preparing teachers for a changing world (2013). Artikkelikokoelmassa tarkastellaan opettajankouluttajien silmin luku- ja kirjoitustaitoja ja niiden opettamista Kanadassa, Yhdysvalloissa, Isossa Britanniassa ja Australiassa peilaamalla niitä muuttuviin tekstiympäristöihin, oppimistilanteisiin ja eri yhteisöihin. 23 kirjoittajaa avaa käytännönläheisissä artikkeleissaan sitä, miten he kouluttavat opettajaopiskelijoista ammattilaisia, jotka pystyvät ohjaamaan lapsia monilukutaitoisiksi, kriittisiksi kansalaisiksi. Kouluttajat opettavat pääasiassa englannin kieltä ja kirjallisuutta, joten myös esimerkit ovat näiden alojen kursseilta.

Suomessa käydään paraikaa monia uudistuvia lukutaitoja koskevia koulutuspoliittisia keskusteluja: rakennetaan tulevaisuuden oppimisympäristöjä, tuotetaan sähköistä oppimateriaalia ja oppimisalustoja, pohditaan yleissivistyksen luonnetta sekä määritellään laaja-alaisia luku- ja kirjoitustaitoja. Artikkelikokoelma tarjoaa eväitä myös näihin pohdintoihin, sillä niistä jokaisessa on teksteillä toimimisen keskiössä oppiva ihminen, homo accipio, tarkastellaan hänen rooliaan sitten institutionaalisessa koulutusjärjestelmässä tai informaaleissa oppimisympäristöissä. Myös opettajankoulutus koulutuspoliittisen järjestelmän osana ja koulukulttuurin muovaajana on mukana näissä keskusteluissa – kouluttajista itsestään riippuu, kuinka aktiivisesti. Artikkelikokoelma onkin mitä ajankohtaisiin puheenvuoro uuden vuosituhanen opettajankoulutukseen. Vaikka esimerkit kiinnittyvät erityyppisiin koulutusjärjestelmiin, keskeiset havainnot pätevät myös suomalaiseen koulutuskeskusteluun.

Artikkelit on jaettu kolmeen osaan, joista ensimmäinen käsittelee ajankohtaisia äidinkielen opettajien (literacy teacher) koulutuksen teemoja. Toisessa osassa tarjotaan esimerkkejä siitä, miten uudistuvia lukutaitoja on mahdollista opiskella opettajankoulutuksessa. Kirjan päättää

yhteenvetoluku, jossa tarkastellaan äidinkielen opettajien koulutusta muuttuvassa maailmassa. Artikkelien kirjoittajat esitellään kriittisen lukutaidon ja monilukutaidon (multiliteracies) asiantuntijoiksi.

Artikkelikokoelman läpäisevänä aihepiirinä on koulutuksen avulla rakennettava sosiaalinen oikeudenmukaisuus ja aktiivinen kansalaisuus. Valerie Kinloch määrittelee artikkelissaan lukutaito-opetuksen tavoitteeksi sen, että yksilö löytää paikkansa yhteisössä ja laajemmin yhteiskunnassa. Yhtenä kirjan tarkoituksena onkin tuoda esiin opettajankoulutuksen vastuuta oikeudenmukaisen ja tasa-arvoisen koulutuksen edistäjänä. Useissa artikkeleissa valotetaan nykypäivän 'lukutaitoja', luku- ja kirjoitustaitoiseksi kasvua sekä taitojen tukemista oppilaslähtöisesti. Kokoelma on koostettu niin, että eri teemat pääsevät dialogiin. Niinpä monet nykykoulua askarruttavat kysymykset risteävät ja niitä on mahdollista peilata artikkelien kautta toisiinsa.

Artikkelit nostavat esiin laajan kirjon Paolo Freiren kriittisestä pedagogiikasta haaroivia kysymyksiä. Erityinen ansio on se, että monet keskeiset käsitteet ja ideologiat kääntyvät kirjoituksissa käytännön ratkaisuuksi. Kirjan toimittajat uskovat kriittisen tradition haastavan lukemisen opetusta vaivaavat välineellistävät rakenteet ja opetuskäytänteet (Simon). Osoittamalla jäykkien mallien toimimattomuus, jopa haitallisuus, voidaan rakentaa yhdessä uusia pedagogisia käytänteitä. Opettajankouluttajat pohtivatkin lukutaidon mittareiden antamaa leimaa lapsen lukijaidentiteetille (Maria Paula Ghiso ym.), kielitiedon merkitystä lukemisen harjaannuttamisessa (Karen Dooley ym.), kriittisen lukutaidon harjoittelua koulussa ja opettajaopinnoissa (Vivian Vasquez), sukupuolta lukijuuden määrittelijänä (David Booth), monikielisten oppilaiden lukijuutta (Rebecca Rogers), opetussuunnitelma-ajattelun muuntamista luokkahuonekäytänteiksi (Mary Gene Saudelli & Jennifer Rowsell), kirjallisuuden voimaannuttavaa vaikutusta (Kinloch) sekä tieto- ja viestintätekniiikan asemaa lukemisen pedagogiikassa (Maureen Walsh & Cal Durrant).

Vaikka kysymys koulutuksen demokratiasta on ollut monissa maissa vahvemmin esillä kuin Suomessa, artikkeleissa esitellyt keinot tasa-arvoisen koulutuksen edistämiseksi tarjoavat peilauspintaa myös suomalaiseen koulumaailmaan. Tasa-arvoa pyritään edistämään ensinnäkin pedagogisesti osallistamalla oppilaita koulutyöhön ja tukemalla monin tavoin heidän toimijuuttaan. Esimerkiksi monipuolisen opetusmateriaalin hyödyntäminen oppikirjan rinnalla puhuttaa meilläkin. Lisäksi keskustellaan vaikkapa kotitehtävien merkityksestä oppimiselle (tehtävien muoto, määrä ja tarkoitus). Koulutuspoliittisen keskustelun maittaiset painopiste-erot näkyvät artikkeleissa selvästi. Esimerkiksi Ghison ym. artikkelissa arvostellaan tapaa, jolla ns. parhaaksi luokitellut opetuksen

mallit pyritään juurruttamaan lukemisen opetukseen. Suomessa opettajilla on perinteisesti suuri menetelmällinen vapaus toteuttaa opetusta. Tämä merkitsee sitä, että meillä luotetaan vahvasti paikallisiin ratkaisuihin kunnissa, kouluissa ja luokissa. Sen sijaan vaikkapa Yhdysvalloissa asiantuntijoiden parhaat käytänteet saatetaan ottaa Ghison ym. mukaan opetusohjelmaan yksinomaisina ja rakentaa niiden varaan koko opetuksen kaari suunnittelun ja tavoitteen asettelun kautta arviointiin.

Oikeudenmukaisuutta edistävän koulutuksen viesti on artikkeleissa vahva ja yhdensuuntainen: Kulttuurien moninaisuuteen sekä rasismiin, sukupuolisuuteen ja seksuaalisuuteen liittyvään vallankäyttöön vastataan viime kädessä koulun arjessa ylätason ohjelmanjulistusten sijaan (esim. Dooleyn ym. sekä Kinloch'n artikkelit). Tasa-arvoisen koulutuksen avaimet löytyvät tiedostavasta kasvatuksesta, joka toteutuu käytännön toimissa koulussa ja opetusryhmissä.

Artikkeleissa nostetaan esiin laajasti lukemisen ja kirjoittamisen opetuksen virtauksia, jotka ovat tuttuja parin viime vuosikymmenen ajalta. Niin australialaisissa kuin suomalaisissakin kouluissa on kokeiltu prosessikirjoittamista ja puhuttu kirjoittamisprosessista, harjoiteltu tekstilajiperustaista lukemista ja kirjoittamista, opiskeltu tekstitaitoja, yhteisöllistä lukemista, yhteiskirjoittamista sekä eri oppiaineisiin integroituvaa lukemista ja kirjoittamista. Australiassa monella pedagogisella suuntauksella on ollut kuitenkin vahva tutkimuspohja ja mahdollisuus juurtua tätä kautta asiantuntijoiden tukemina kouluihin. Myös suomalaisessa lukemisen ja kirjoittamisen pedagogiikassa eri suuntaukset ovat saaneet jalansijaa, mutta niiden kehittäminen ja jatkojalostaminen ovat jääneet vähemmälle. Esimerkiksi tekstipohjaisen opiskelun haasteisiin on meillä herätty vasta aivan viime vuosina (Aalto 2009; Saario 2012). Yhä edelleen kielenopiskelu on meillä erittäin oppikirjasidonnaista (esim. Luukka ym. 2008), oppikirjat ohjaavat toistavaan lukutapaan ja jäljentävään tuottamiseen (Kauppinen ym. 2008) ja tekstipalautteet ohjaavat oppilasta heikosti kirjoitustaitojensa tunnistamiseen ja kehittämiseen (Kauppinen & Hankala 2012). Artikkelit tarjoavatkin kiintoisaa luettavaa koulutussuunnittelijoille valottamalla sitä, miten eri maissa pedagogiset suuntaukset ovat opetukseen juurtuneet ja mikä niiden soveltamisessa on tällä hetkellä ajankohtaista.

Avaimena lukutaitopedagogiikan kehittämiseen on opettajaopiskelijoiden lukemista koskevien näkemyksen avartaminen. Dooley ym. kritisoivat koulutusmallia, jossa yliopisto vastaa ”teoriasta” ja harjoittelujaksot kouluissa ”käytännöstä”. He osoittavat opetuskokeiluun, että uudet ratkaisut edellyttävät oppikirjoihin ja opetussuunnitelmiin juurtuneiden lukutaitojen ja lukemisen opetusta

koskevien käsitysten ja arvostusten kyseenalaistamista. Vasta kentän ja yliopiston vuoropuhelussa toteutuva opettajankoulutus tarjoaa opiskelijoille tarpeeksi laaja-alaisia kokemuksia ja näkemyksiä uudistaa lukemisen ja kirjoittamisen opetusta. (Ks. Järvelä & Kauppinen 2012.) Puhuttelevimpia ovatkin kokeilut, joissa ratkaistaan yhdessä luovasti jännitteitä ja pystytään rakentamaan näiden pohjalta innovatiivisia pedagogisia ratkaisuja (Rogers; Sandelli & Rowsell). Opettajien, opiskelijoiden ja opettajankouluttajien työskennellessä yhteisen päämäärän hyväksi syntyy vuorovaikutusta, jossa kaikilla osapuolilla on mahdollisuus oppia ja kouluttautua työssään (Vasquez). Tämä taas edellyttää koulutusrakenteilta joustavuutta – opettajankouluttajan työnkuva kun ei tunnu joustavan kovinkaan helposti kenttätyöhön eli koulukäynteihin ja vuorovaikutukseen opettajien kanssa.

Vaikka kirja käsittelee lukutaitoja ja niiden opettamista, se valottaa oivaltavasti opettajankoulutuksen mahdollisuuksia ja haasteita laajemminkin. Lukemisen opetuksen päivittämisen jännitteet ovat samoja, joita opettajankouluttajat kaikinensa työssään kohtaavat: Opettajiä koulutetaan tulevaisuuden kouluun, mutta samalla eletään olemassa olevassa koulutodellisuudessa toimintatapoineen ja rakenteineen. Koulutuksessa opiskellaan virallista koulutuspolitiikkaa opetussuunnitelmineen ja koulutusjärjestelmineen. Samalla pyritään kuitenkin tuottamaan malleja uuteen kouluun. Opettajankoulutuksessa on monta toimijaa ja monta ääntä: parhaimmillaan teorian, mallinnusten ja kokeneiden opettajien äänistä syntyy opiskelijalle oma käyttöteoria, jonka varaan hän opettajuuttaan rakentaa. Äänet kaikuvat myös ristiin ja saattavat jättää opiskelijan epätietoisuuden varaan. Kun koulutusresurssit ovat rajalliset, on ratkaistava, onko viisasta edetä muutamassa asiassa syvälle vai käydä yhdessä läpi aihepiirejä mahdollisimman laajasti. Perimmäiseksi opettajankoulutuksen haasteeksi jääkin, miten saada syntymään yhteys hyväksi havaitusta toimintaan (Sandelli & Rowsell). Rogers kuvaa opettajaopiskelijan kriittisten tekstitaitojen kehittymistä tekemällä oppimisen kautta. Kokemuksellisesti hankittu oppi saattaa siirtyä lopulta käytäntöön ja luokan toimintatavoiksi.

Millaista sitten on onnistunut, tuloksellinen lukemisen opetus 2000-luvulla? Lukutaidot kehittyvät toiminnassa, joten olennaista on lukemisen kiinnittäminen aitoon tekemiseen: autenttiseen ympäristöön ja tarkoitukseen (lukutapahtuman kontekstualisointi). Lukeminen on myös yhteisöllistä, joten lukemista on tarkasteltava osana yhteisöjen kaikkea toimintaa. Vasta yhdessä toimiessa syntyy kokemuksia, jotka kehittävät lukutaitoja. Kirjoittajien vahva viesti kuuluu, että oppilaiden tulee nykyteknologiasta huolimatta tai juuri sen takia saada ohjausta sekä multimodaalisten että lineaaristen tekstien lukemiseen ja kirjoittamiseen (esim. Shelley Stagg

Peterson). Monilukutaito kehittyi eri reittejä pitkin, joten erityyppisille lukijoille on tarjottava vaihtoehtoisia polkuja taitojensa kehittämiseen. Lukemisen resursseja haetaan oppilaan kielirepertuaarista ja henkilöhistoriasta. (Ghiso ym.) Pedagogiikassa onkin kyse viime kädessä oppilaan tekstimaailman ja kiinnostuksen kohteiden tuntemisesta sekä niiden huomioon ottamisesta. Tämä vaatii sitä, että opettajat pyrkivät aktiivisesti erittelemään, kyseenalaistamaan ja muokkaamaan opetussuunnitelmaa, jotta se kääntyisi kielitietoisen pedagogiikan käytänteiksi. Tärkeää on myös havaita arviointijärjestelmien ohjaava vaikutus omiin opetusratkaisuihin. Vasquez kuvaakin artikkelissaan sitä, miten elää todeksi kriittistä lukijuuttaan osallistamalla yhteiskunnalliseen keskusteluun ja osallistamalla kanssatoimijoita siihen.

Artikkelikokoelman käyttöarvo on siinä, että se valottaa lukijaystävällisesti sitä, mistä kaikesta luku- ja kirjoitustaitoiseksi kasvamisessa onkaan freirelaisittain kysymys. Artikkeleihin perehtymisen jälkeen 'lukeminen' ja 'kirjoittaminen' eivät ole todellakaan itsestään selvyyksiä. Kokoelma tarjoaa tutkimuspohjaista tietoa ja kurssi-ideoita opettajankouluttajille alasta riippumatta ja välillisesti myös opettajaopiskelijoille. Parhaimmillaan artikkelit on kirjoitettu niin kuin niissä opetetaan: esimerkiksi Peterson antaa artikkelissaan langanpäitä lukea kriittisesti tutkimuksessa ja koulutuspolitiikassa kulloinkin vallitsevia teorioita ja suuntauksia (ks. Petersonin artikkelin luku Course reader). Vaikka lukutaitotematikkaa avataan kirjassa monesta suunnasta, suomalaista lukijaa olisi kiinnostanut vielä kielitietoinen opetus (language across curriculum, disciplinary / subject-based literacies), joka on meillä ajankohtainen alue perusopetuksen opetussuunnitelmatyön takia. Monilla kirjoittajilla olisi ollut sanottavaa taustansa ja tutkimustensa perusteella tästä eri oppiaineet läpäisevästä lukemisen ja kirjoittamisen suuntauksesta.

Artikkelien laatijat ovat kirjoittaneet oman lukutaitojen opettamista koskevan henkilöhistoriansa tekstinsä osaksi. Ratkaisu on kekseliäs, sillä henkilöhistoria valottaa parhaimmillaan artikkelin näkökulmaa ja antaa perspektiiviä kunkin maan koulutuspolitiikkaan ja lukutaito-opetuksen kehitykseen. Esimerkiksi Doodleyn ym. toiminnasta opetuksen ja koulutuksen parissa saa samalla käsitystä Australian koulutuspolitiikan vaikutuksista maan lukemisen ja kirjoittamisen opetuksen kehittämiseen. Tosin muutaman kirjoittajan tyyli rakentaa henkilöhistorian osuudesta CV-tyyppinen listaus saattaa häiritä lukijaa (esim. Peterson).

Kirjassa on hakusanaluettelo, joka on valitettavan niukka. Kirjan käyttöarvoa sen sijaan lisää opetuksen ja tutkimuksen tarpeisiin runsas, ajantasainen lukutaitoja ja niiden opetusta koskeva

lähdekirjallisuus kunkin artikkelin lopussa. Se tarjoaa lukijalle reitin luku- ja kirjoitustaitojen kysymysten päivittämiseen.

Lähteet

Aalto, E. & Tukia, K. 2009. Mitä opetan, kun opetan omaa oppiainettani?. I. Kuukka & K. Rapatti (toim.) Yhteistä kieltä luomassa - Suomea opetteleva opetusryhmässäni (pp.). Helsinki: Opetushallitus, 24–36.

Järvelä, R.-L. & Kauppinen, M. (toim.) 2012. Oppiainepedagogiikkaa yhteistyössä: tietotekniikan sekä äidinkielen ja kirjallisuuden integrointi opettajankoulutuksessa. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, opettajankoulutuslaitos. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-5066-8>. Luettu 9.10.2013.

Kauppinen, M. & Hankala, M. 2013. Kriitikosta keskustelukumppaniksi – uutta otetta kirjoittamisen opetukseen. Teoksessa L. Tainio, K. Juuti & S. Routarinne (toim.) Ainedidaktinen tutkimus koulutuspoliittisen päätöksenteon perustana. Ainedidaktisia tutkimuksia 4. Helsinki: Suomen ainedidaktinen tutkimusseura. 213–231

Kauppinen, M., Saario, J., Huhta, A., Keränen, A., Luukka, M.-R., Pöyhönen, S., Talas, P. & Tarnanen, M. 2008. Kielten oppikirjat tekstimaailmaan ja -toimintaan sosiaalistajina. Teoksessa M. Garant, I. Helin & H. Yli-Jokipii (toim.) Kieli ja globalisaatio – Language and Globalization. AFinLAn vuosikirja nro 66. Jyväskylä: AFinLA, 201–234.

Luukka, M.-R., Pöyhönen, S., Huhta, A., Taalas, P., Tarnanen, M. & Keränen, A. 2008. Maailma muuttuu - mitä tekee koulu? Äidinkielen ja vieraiden kielten tekstikäytänteet koulussa ja vapaa-ajalla. Jyväskylän yliopisto: Soveltavan kielentutkimuksen keskus.

Saario, J. 2012. Yhteiskuntaopin kieliympäristö ja käsitteet. Toisella kielellä opiskelevan haasteet ja tuen tarpeet. Jyväskylä studies in humanities 172. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.